

Pirtulaivoja ja spriikätköjä –
Alkoholin salakuljetus Hailuodon alueella kieltolain
aikana vuosina 1919–1932

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

9.5.2017

Jussi-Pekka Heinonen

Sisällys

Johdanto	3
1. Alkoholin takavarikkomäärien muutos Hailuodossa vuosina 1919–1932	6
2. Pirtulaivat löytävät Hailuodon	10
3. Hailuotolaiset tukkukuljettajina, Hailuoto salakuljetuksen keskipisteessä	16
4. Spriiastioista torpedoihin – salakuljetuksen keinot.....	19
Loppulause.....	22
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	24

Johdanto

Tässä tutkimuksessa keskityn kieltolain seurauksena lisääntyneeseen alkoholin salakuljetukseen paikallisesta näkökulmasta. Kohdennan tutkimukseni Hailuodon saareen Oulun edustalla, joka maantieteellisen sijaintinsa vuoksi soveltui erinomaisesti salakuljettajien tarpeisiin. Kieltolain aikana monet saaret Suomen rannikoilla olivat salakuljettajien hyödynnettävissä, eikä Hailuoto tehnyt tähän poikkeusta. Sen kaltaiset saaret ja saaristot toimivat erinomaisina paikkoina alkoholin salakuljettamiseen niiden tarjoaman suojan vuoksi.

Tässä tutkielmassa olen selvittänyt alkoholin salakuljetuksen yleisiä piirteitä Hailuodon seudulla kieltolain aikana vuosina 1919–1932. Pääkysymyksenäni on, mikä Hailuodon asema oli alkoholin salakuljetuksessa ja miten alkoholia salakuljettiin Hailuodon kautta mantereelle? Minua kiinnostaa myös tietää, millä tavalla hailuotolaiset asettuivat osaksi salakuljetuksen laajempaa ilmiötä.

Aihe on kiinnostava, sillä se käsittelee aikaa, jolloin lakia rikottiin, mutta rikkomista ei yleisellä tasolla katsottu pahaksi synniksi. Suomessa ei liene toista samanlaista ajanjaksoa, jolloin jotakin lakia olisi rikottu yhtä merkittävästi koko valtion alueella. Marjukka Hagström toteaaakin kriminologian pro gradu tutkielmassaan vuonna 2010, että ”kieltolaki on edustava esimerkki lainsäädännöstä, jota kansalaiset eivät kokeneet omakseen, eivätkä sen vuoksi sitä myöskään kunnioittaneet.”¹

Kieltolakia on tutkittu aiemmin jonkin verran, mutta varsinaisesti Hailuotoon keskittyntä tutkimusta ei ole. Kari Filpus on tutkinut *alkoholin salakuljetusta ja sen valvontaa Perämeren rannikolla* Suomen ja Skandinavian historian väitöskirjassaan (Oulu 2001), ja se sisältää joitakin mainintoja myös Hailuodosta. Tutkimus keskittyy kuitenkin varsinaisesti laajemmalle alueelle ja näin ollen Hailuoto jää hieman sivurooliin. Filpuksen tutkimus muodostuu tässä työssä tärkeimmäksi tutkimuskirjallisuudeksi

Raimo Pullatin teos *Itämeren Rutto* (Oulu, 1993) tutkii pirtun salakuljetusta Virosta Suomeen vuosina 1919–1939. Muutamia mainintoja Hailuodosta löytyy, mutta tutkimus ei varsinaisesti Hailuotoon keskity. Pullat mainitsee kuitenkin Hailuodon ja Viron rannikovuodestön kaupankäynnin olleen ikimuistoista.

¹ Hagström 2010, 22.

Pullat on myös jatkanut aiheen parissa kirjoittamalla poikansa Risto Pullatin kanssa tutkimuksen *Viinameri. Pirtusotaa Itämerellä 1920- ja 1930-luvulla* (Porvoo, 2012). Kirjoittajat yrittävät ensimmäistä kertaa käsitellä Viro-Suomi-akselin lisäksi myös muissa Itämeren maissa tapahtuneen pirtun salakuljetuksen historiaa. He kuvaavat Suomen kieltoain aikaista salakuljetusta kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden ilmenemismuotona.

Jonna Pulkkisen kirjoittama *Kieltolaki – Kielletyn viinan historia Suomessa* (Porvoo, 2015) käsittelee kieltolakia hyvin yleisellä tasolla ja on enemmänkin yleisteos kuin varsinainen tutkimus, huolimatta asiallisesta arkistolähteiden ja tutkimuskirjallisuuden käytöstä. Teos toimii kuitenkin tähän työhön sopivana kirjallisuutena.

Menetelmäteoksena käytän Jorma Kalelan *Historiantutkimus ja historia* – teosta (Helsinki, 2000). Koska tutkimukseni sijoittuu sellaiseen historiantutkimuksen kenttään, missä kuvataan ja tutkitaan ilmiötä, katson että tämä teos sopii siihen hyvin. Teoksessa tarkastellaan historiantutkimuksen perustavia kysymyksiä tutkijan käytännön työn näkökulmasta.

Marjukka Hagströmin pro gradu – tutkielma *Kriminalisointien elinkaari säätämisestä de-kriminalisointeihin: Mikä muuttui ja miksi?* (Rovaniemi 2010) antaa oikeustieteellisen näkökulman aiheeseen. Mielestäni oikeudellinen näkökulma on hyvä ottaa tässä aiheessa huomioon, sillä alkoholin salakuljetuksen onnistuminen ja sen organisointi vaativat selvästi myös lainvalvonnan löyhyyttä tai pettämistä. Hagström käyttää menetelmänään kriminalisointien eri vaiheiden kuvaamista laajan oikeussäännöksiin ja oikeudelliseen kirjallisuuteen perustuvan aineiston avulla.

J.L. Suomelan teos *Hailuoto – kotiseutumme* (Oulu, 1969) on varsin ytimekäs yleinen kuvaus Hailuodosta ja sen historiasta. Kyseinen teos toimii tässä tutkimuksessa enemmänkin taustoittavana tukena Hailuodon osalta.

Tärkein lähdemateriaalini on Oulun tullikamarin II arkistosta löytyvät takavarikkopäiväkirjat vuosilta 1919–1932. Nämä päiväkirjat auttavat vastaamaan erinomaisesti tutkimuskysymyksiin, sillä niistä löytyvät tarkat tiedot siitä, ketkä salakuljettivat ja missä salakuljetus ja kiinnijääminen tapahtuivat. Lisäksi päiväkirjoista löytyy tietoa takavarikoidun alkoholin määrästä ja liitteenä on vielä erilaisia raportteja ja pöytäkirjoja kuulusteluista. Raporteista saa selville muun muassa sen, miten alkoholia salakuljettiin ja mitä keinoja

salakuljettajilla oli, etteivät he jäisi kiinni. Raportit sisältävät hyvin yksityiskohtaisia kertomuksia kiinnitoista, ja niitä voi pitää luotettavina, sillä tapaukset pyrittiin kirjaamaan ylös tuoreeltaan.

Seidi Valtokarin *Perämeri ja pirtumiehet* (Suomussalmi 1999) kokoaa kieltoain kokeiden ihmisten haastatteluita ja tarinoita, jotka Valtokari on kerännyt 60-luvulla. Tämä haastatteluaineisto toimii tutkimuksessa elävän ajankuvan ilmentäjänä, johon tulee suhtautua lähdekriittisesti.

Pääasiassa lähteet ovat siis viranomaislähteitä, joita tulee tarkastella lähdekriittisesti. Tietynlaiseksi ongelmaksi lähdemateriaalin kanssa voidaan pitää sitä, että salakuljetukseen liittyvät merkinnät ovat luonnollisesti vain kiinnijäämistapauksista, joten niitä, jotka eivät jääneet kiinni, ei tämän aineiston kautta ole mahdollista tutkia. Lisäksi takavarikkopäiväkirjat ovat hyvin riippuvaisia kirjaajasta, joten mahdollista korruption vaaraa ei voida sulkea pois.

1. Alkoholin takavarikkomäärien muutos Hailuodossa vuosina 1919–1932

Kieltolaki, joka oli voimassa vuosina 1919–1932, antaa puitteet hyvin monipuoliselle tutkimukselle. Sen tarkoituksena oli kieltää yli kaksi tilavuusprosenttia alkoholia sisältävien aineiden valmistus, maahantuonti, myynti, kuljetus ja varastossa pito. Sen sijaan se salli alkoholin käytön lääkinnällisiin, teknillisiin ja tieteellisiin tarkoituksiin sekä kirkkoviihinä käytettäväksi. Valtiolla oli myös yksinoikeus tuoda maahan sekä valmistaa alkoholipitoisia aineita. Niille, jotka salakuljettivat, varastoivat tai myivät alkoholia, määräsi kieltolaki muun muassa sakkoja sekä muita rangaistuksia. Myös määräysten rikkominen hankittaessa aineita luvallisiin tarkoituksiin oli rangaistavaa.²

Kieltolailla on ollut iso vaikutus suomalaiseen alkoholikulttuuriin. Vaikka kieltolaki kumottiin 13 vuoden jälkeen sen voimaantulosta, kesti vielä pitkään, ennen kuin voimme puhua tämän päivän käsityksestä alkoholin vapaasta saatavuudesta ja käytöstä. Seuraavina vuosikymmeninä se näkyi monenlaisena säätelynä ja kansalaisten alkoholinkäytön tarkkailuna.³

Pullatin mukaan kieltolain voimaantulo jakoi suomalaisen yhteiskunnan kahtia, jossa vastakkain olivat lain kannattajat ja vastustajat.⁴ Alussa vastustajia oli kuitenkin vähemmän, mutta määrä lisääntyi kieltolain loppua kohden tultaessa. Merkittävää tässä kahtiajaossa on se, että se tapahtui näin pian sisällissodan jälkeen, mikä toisaalta osoittaa sen, kuinka vaikeita vuosia Suomi eli itsenäisyytensä alkuaikoina.

Hailuoto ei kuulunut kieltolain alkuvuosina salakuljetetun alkoholin merkittävimpiin kauttakulkupaikkoihin tai sijainteihin. Tämä käy ilmi muun muassa Oulun tullikamarin takavarikkopäiväkirjoista, joissa vuosien 1919–1924 merkinnät salakuljetetun alkoholin osalta olivat hyvin vähäisiä tai niitä ei ollut ollenkaan.⁵ Merkintöjä löytyi enimmäkseen salakuljetetusta kahvista ja niidenkin osalta takavarikot tapahtuivat muualla kuin Hailuodossa, esimerkiksi Haukiputaalla.

Kieltolain alussa tullikamarien suurin huoli kohdistuikin kahvin salakuljetukseen.⁶ Tämä selittyy sillä, että suurin osa laittomasta alkoholista tuli tai kulki Viron kautta. Tuohon

² Pulkkinen 2015, 69.

³ Pulkkinen 2015, 9.

⁴ Pullat 2012, 50.

⁵ Takavarikkopäiväkirjat 1919–1924. Oulun tullikamarin II arkisto (OTKA) Ab:1. KA.

⁶ Filpus 2001, 179.

aikaan kulkuyhteydet olivat vielä verrattain huonoja, joten maantieteellisesti katsoen on luonnollista, että kieltolain alkuvuosina salakuljetus keskittyi pääasiassa Suomenlahden rannikolle. Ilmiö oli kuitenkin ennennäkemättömän laaja, joka alkoi etelästä ja siirtyi hiljalleen pohjoiseen.⁷

Kieltolain alussa alkoholin salakuljetus oli Perämeren rannikolla kokonaisuudessaankin hyvin pientä.⁸ Filpuksen mukaan merkittävin salakuljetuskeino viiden ensimmäisen kieltolakivuoden aikana Oulun alueella oli rautatiesalakuljetus. Rautateiden takavarikkomäärä oli noin 57 prosenttia koko tullikamaripiirin takavarikkomäärästä ja erityisesti vuodesta 1921 alkaen alkoholia tuotiin runsaasti junalla.⁹

On toisaalta mahdollista, että salakuljetusta tapahtui tuohon aikaan myös Hailuodossa, mutta salakuljettajat eivät jääneet kiinni. Salakuljettajien kiinnijäämiseen vaikuttivat omalta osaltaan tiettyjen viranomaisten löysä asenne kieltolain kunnioittamista kohtaan. Esimerkiksi Pulkkinen toteaa, että etenkin pienillä paikkakunnilla viranomaisten oli helppo katsoa muutaman litran salakuljetusta läpi sormien tai merkitä löydetty spriikätkö tuntemattomalle kuuluvaksi.

Tuntemattomille kuuluvia spriitakavarikkoja esiintyi takavarikkopäiväkirjoissa myöhemminä vuosina. Lisäksi poliisit valvoivat kieltolakia melko väljästi, koska valvottavatkaan eivät laista kovinkaan paljoa välittäneet.¹⁰ Esimerkiksi Valtokarin kirjassa tulee ilmi tapaus, jossa monta venekuntaa oli tulossa pirtulaivalta Hailuodon edustalta ja tulli yllätti heidät. Ryhmä jäi kiinni, mutta yksi henkilö onnistui pakenemaan Oulun torilla. Kotiin päästyään paennut henkilö tapasi kaksi miestä, joista toinen oli tullimies:

Siinä juteltiin ja minä kävin hakemassa pirtulekun pöytään, ja hyvin se tuntui miehillekin maistuvan.¹¹

Myös Hagström huomioi, että ”julkisuuteen nousi säännöllisesti tapauksia, joissa poliisit olivat ottaneet lahjuksia tai syyllistyneet itse kieltolain rikkomiseen. Satoja poliiseja syytettiin rikoksista, jotka liittyivät jollakin tavalla alkoholiin.”¹²

⁷ Pulkkinen 2015, 115.

⁸ Filpus 2001, 23.

⁹ Filpus 2001, 24.

¹⁰ Pulkkinen 2015, 81.

¹¹ Valtokari 1999, 67-68.

¹² Hagström 2010, 21.

Salakuljetus voidaan jakaa neljään kauteen, joista ensimmäiset viisi vuotta alkoholia tuotiin Virosta suoraan Suomeen samalla aluksella. Kohta tästä tavasta tuli vaarallinen, joten salakuljetuksen toisella kaudella alkoholi siirrettiin virolaisista ja muista ulkomaalaisista laivoista suomalaisiin aluksiin tai saaristossa sijaitseviin kätköpaikkoihin. Kolmas vaihe alkoi, kun suuret pirtulaivat ankkuroivat aluevesirajan läheisyyteen niin, että ostajat poikkesivat niissä ostoksilla. Tapana oli, että suuret pirtulaivat omasivat pysyvät asemapaikat. Neljäs vaihe sisälsi suurin piirtein samat piirteet kuin ensimmäinen vaihe, jolloin alkoholi kuljetettiin suoraan Virosta Suomeen nopeilla aluksilla.¹³

Aiemman tutkimuksen, sekä salakuljetuksen kausien perusteella, voidaan päätellä, että takavarikkomerkitöjen olemattomuus Hailuodossa kieltolain ensimmäisten viiden vuoden aikana ei ole yllättävää.

Hailuodon Marjaniemen edusta kehittyi myöhemmin kieltolain aikana Perämerellä pirtulaivojen merkittävimmäksi asemapaikaksi. Filpuksen mukaan Marjaniemen kehittymistä pirtulaivojen keskuspaikaksi edisti sen keskeinen sijainti. Keskeistä asemaa edistivät myös tottumukset, sillä pirtulaivat saapuivat tutulle paikalle, johon helposti osasivat. Tämän lisäksi ostajilla oli tieto siitä, mihin laivat ankkuroituivat.¹⁴

Filpus esittää, että Perämerellä siirryttiin suoraan edellä mainitun jaottelun mukaiseen kolmanteen vaiheeseen, jossa ostajat poikkesivat pirtulaivoissa ostoksilla. Hän arvelee myös, että koska Marjaniemen asema oli niin hallitseva, ei pohjoisemmaksi saapunut kuin muutama pirtulaiva.¹⁵

Takavarikoidut pirtumäärät vuosilta 1925–1932 näyttäisivät viittavan siihen, että hailuotolaisten sekä Hailuodon alueella kiinniotettujen henkilöiden pääasiallinen tehtävä laittoman alkoholin hallussapidossa oli sen eteenpäin kuljettaminen ja varastointi. Lisäksi määrät kuvaavat hyvin sitä, miten alkoholin salakuljetus alkoi lisääntyä Hailuodon alueella. Kuvioista yksi selviää, että vuonna 1925 takavarikoidun pirtun litramäärä Hailuodon alueella oli 685 litraa, vuonna 1926 1661,65 litraa, vuonna 1927 420 litraa, 1928 149 litraa, vuonna 1929 70 litraa ja vuonna 1931 2262 litraa.¹⁶

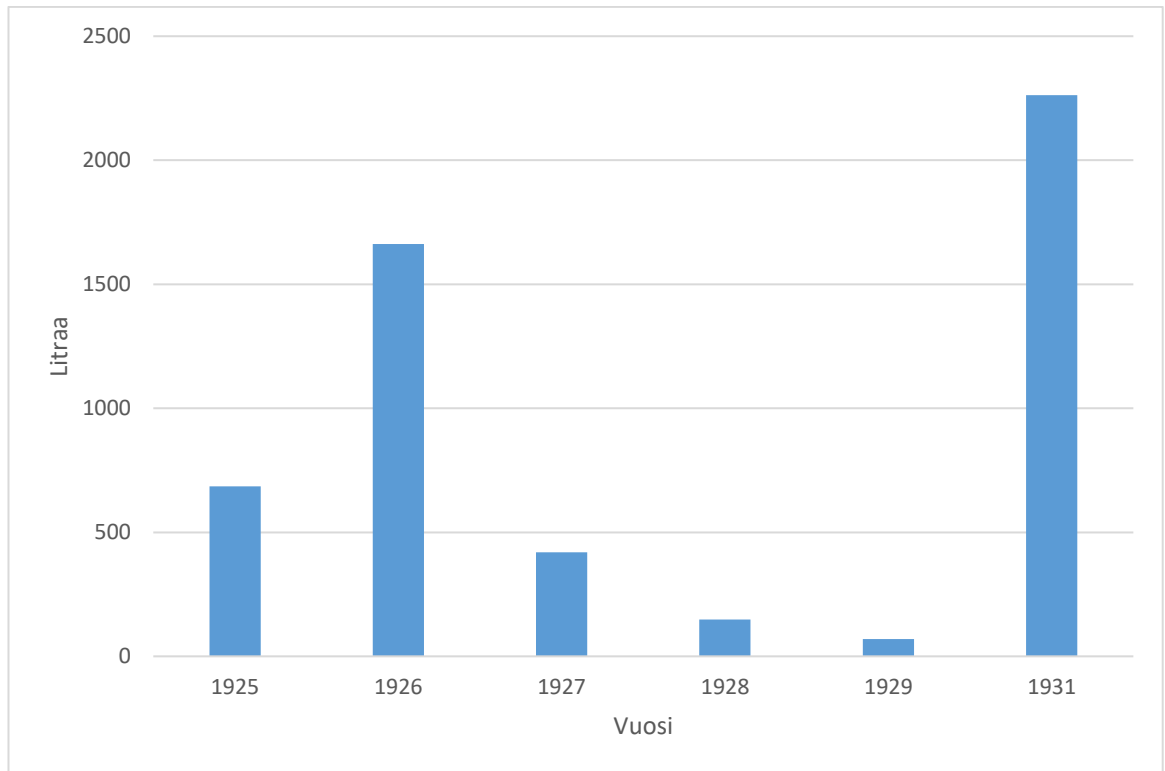
¹³ Pulkkinen 2015, 115–116.

¹⁴ Filpus 2001, 70.

¹⁵ Filpus 2001, 70.

¹⁶ Takavarikkopäiväkirjat 1925-1927. OTKA Ab:2. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1928-1930. OTKA Ab:3. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1931-1940. OTKA Ab:4. KA.

Kuvio 1. Takavarikoidun alkoholin litramäärät Hailuodossa vuosina 1925 – 1931.

Lähteet: Takavarikkopäiväkirjat 1925-1927. OTKA Ab:2. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1928-1930. OTKA Ab:3. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1931-1940. OTKA Ab:4. KA.

Litramäärien perusteella on siis selvää, että takavarikoitu alkoholi ei ollut tarkoitettu omaan käyttöön, tai edes myymiseen pelkästään Hailuodon alueella. Mielenkiintoista on vuosien 1926 ja 1931 suuret litramäärät verrattuna muihin vuosiin. Kiinnijääneitä tapauksia oli enemmän, mutta myös yksittäisissä tapauksissa litramäärät olivat normaalia suuremmat.

2. Pirtulaivat löytävät Hailuodon

Kirjeenvaihtajamme ihmettelee, että valtion puolelta ei kiinnitetä suurempaa huomiota Hailuotoon, vaikka saaren edustalla nytkin on ollut kolme pirtulaivaa, joista aivan vakituisesti virtaa pirtua Oulun ympäristöön syystä, että ei ole minkäänlaista estettä maalla eikä merellä.—Nyt siellä on ainoastaan yksi poliisi satalukuista nykyaikaisilla kulkuneuvoilla varustettua trokarilaumaa vastaan.¹⁷

Salakuljetuksen kasvusta oltiin huolestuneita, minkä vuoksi Oulun läänin maaherra kutsui vuonna 1925 kokouksen keskustelemaan asiasta. Katsottiin, että salakuljetuksen valvomiseen tarvittiin sekä parempia veneitä että tehokkaampia tarkastuksia. Hailuodosta todettiin esimerkiksi seuraavaa: ”Hailuodon vartioimiseen olisi kiinnitettävä erikoista huomiota, sillä se on salakuljetuksen keskuspaikka ja on siellä asujaimisto terrorisoitu täydelleen pirtukauppiaitten taholta.”¹⁸ Kyseinen toteamus on tärkeä, sillä se osoittaa Hailuodon olleen erittäin merkittävässä asemassa laittoman pirtun salakuljetuksessa.

Mielenkiintoista on myös se, että kokouksessa tuli ilmi asukkaiden terrorisointi pirtukauppiaiden taholta. Sen mukaan Hailuodon asukkaat eivät olisi olleet itse salakuljetuksessa mukana, vaan ennemminkin sivustaseuraajina. On toisaalta mahdollista, että kyseinen lausahdus tarkoittaa Hailuodon asukkaiden asemaa pirtun portaittaisen salakuljetuksen yhtenä pienenä osana.

Alkoholin salakuljetus alkoi pohjoisemmassa Suomessa, myös Hailuodossa, toden teolla 1920-luvun puolivälin tienoilla. Kieltolain alkuvuosina salakuljetus keskittyi eteläiseen suomeen, mutta luonnollisella tavalla myös syrjäisemmät seudut tulivat ajan kuluessa mukaan. Syitä tähän on monia. Yksi on se, että ulkomaiset pirtulaivat löysivät tiensä myös Pohjanlahden merialueiden, kuten Perämeren, rannikoille. Käyttöön otettiin vanhoja, jo vuosikymmenien takaisia salakuljetusreittejä. Esimerkiksi jo 1860-luvulla oli Oulun kauppakamari valittanut senaatille Ruotsista salakuljetettavasta kahvista, sokerista ja alkoholista, joten vanhoja salakuljetusreittejä oli olemassa.¹⁹

¹⁷ Kaleva 16.6.1925.

¹⁸ Filpus 2001, 71.

¹⁹ Pulkkinen 2005, 133.

Filpuksen mukaan Oulun tullikamaripiirissä alkoholin salakuljetus keskittyi vuosina 1924–1926 merelle ja syrjäytti rautatiesalakuiljetuksen. Suomenlahdella merisalakuiljetus oli alkanut heti kieltolain alussa ja nyt Perämeren rannikkokin tuli osaksi tätä salakuiljetuksen muotoa. Pirtulaivojen keskeiseksi asemapaikaksi muodostui Hailuodon Marjaniemen edustan merialue.²⁰

Filpuksen väitöskirjassa mainitaan Hailuodon piirin nimismiehen pyyntö vuonna 1924 maaherralta, jossa tullilaiva ja moottorivene määrättäisiin Marjaniemeen siellä olevien laivojen lähetyville valvomaan niiden toimintaa ja estämään pirtun maahantuontia. Piispan tarkastuksen kertomuksen maininta tukee myös tätä, sillä sen mukaan ulkomaisia pirtulaivoja on sulan veden aikana yhtenäen ollut Marjaniemen edustalla aluevesirajalla.

Lisäksi Oulun tullikamari kirjoitti vuonna 1925 tullihallitukselle, ”että väkijuomien salakuiljetusta on harjoitettu melkein yksinomaan Hailuodon edustalla majailevista pirtulaivoista.”²¹ Tämä on yksi todiste Hailuodon asemasta ja merkityksestä pirtun salakuiljetuksessa. Muutoksessa Oulussa ja Pohjois-Suomessa yleisesti on olennaisena osana salakuiljetuksen suuruus, sillä kieltolain neljän ja puolen ensimmäisen vuoden aikana takavarikoitiin Oulun tullikamaripiirissä 5 716 litraa alkoholia, seuraavan kolmen vuoden aikana saatiin 21 921 litraa.²²

Pohjanlahti muodosti eräänlaisen oman alueen alkoholin salakuiljetuksessa, sillä siellä liikkui vähemmän virolaista pirtua, mutta sen sijaan suomalaiset ja virolaiset toimittivat sinne saksalaista ja puolalaista viinaa.²³ Tämä näkyy myös takavarikkopäiväkirjojen maininnoissa, joissa ilmenee takavarikoidun pirtun alkuperä.²⁴ Myös takavarikoidun pirtun määrä oli melko vähäinen verrattuna esimerkiksi Uudenmaan tai Turun seutuun. Tähän vaikutti todennäköisesti Pohjois-Suomen harva asutus ja sen myötä vähäisempi menekki, pitkät kuljetusmatkat ja suurempi kiinnijoutumisriski.²⁵

Salakuiljettajien kiinnijäämisessä mielenkiintoinen huomio on se, että Filpuksen mukaan pirtulaivat tulivat Perämerelle jo heinäkuussa 1924, jolloin raportoitiin Marjaniemen edustalla olevan jopa neljä laivaa kerralla.²⁶ Tämä ei kuitenkaan näy Oulun tullikamarin

²⁰ Filpus 2001, 64.

²¹ Filpus 2001, 64.

²² Filpus 2001, 65.

²³ Pullat 1993, 83.

²⁴ Takavarikkopäiväkirjat 1925-1927. OTKA Ab:2. KA.

²⁵ Pullat 1993, 84.

²⁶ Filpus 2001, 72.

takavarikkopäiväkirjojen takavarikkomäärissä, sillä ensimmäiset maininnat takavarikoidusta alkoholista Hailuodon alueella alkoivat vuodesta 1925. Tämä selittyy sillä, että viranomaiset eivät omanneet resursseja salakuljetuksen valvomiseen. Tästä syystä vain murto-osa salakuljettajista jäi kiinni, joten tämäkin vaikuttaa asiaan. Kiinniottoja tapahtui kyseisenä vuonna mantereen puolella, joten senkin puolesta tullin merivalvonta ei ollut tuolloin vielä kovinkaan tehokasta. Tämä käy ilmi myös Hagströmin tutkimuksessa, jossa todetaan, ettei käytettävissä olevaa merikalustoa ollut riittävästi ja se vähäinenkin kalusto oli liian vanhanaikaista ja hidasta.²⁷

Kesäkuun 15. päivänä vuonna 1925 takavarikoitiin Hailuodon pitäjän Ojakylässä erään henkilön ruumihuoneesta 21 kappaletta 10 litran kanisteria, yksi viiden litran kanisteri ja 87 kappaletta yhden litran kanisteria pirtua (yhteensä 302 litraa) sekä viisi pulloa likööriä ja yksi pullo viiniä. Juttu oli esillä raastuvanoikeudessa, mutta vastaaja vapautettiin syytteistä todisteiden puutteessa. Tullinhoitaja oli kuitenkin tyytymätön päätökseen ja valitti asiasta Vaasan hovioikeuden kanneviskaalille.²⁸

Tullinhoitaja mainitsee valituksessaan huolensa yleisestikin salakuljetuksesta. Hän mainitsee, että Hailuodon edustalla on jo nyt toista purjehduskautta majoillut saksalaisia pirtulaivoja, joista on lakkaamatta kuljetettu salaa väkijuomia maihin, joko suoraan mantereelle tai Hailuodon saarelle ”varastoon”. Hailuodosta alkoholia on kuljetettu kesäisin moottori – ja purjeveneissä ja talvisin kolkalla tai hevosilla.²⁹ Ilmeisesti yhdistämällä tähän raastuvanoikeuden päätöksestä valittamiseen huolen ja maininnat salakuljetuksen laajuudesta, pyrki tullinhoitaja saamaan lisää resursseja salakuljetuksen valvomiseen. Valituksesta huolimatta päätös pysyi voimassa.

Tullinhoitajan valituksessa tulee esiin maininta siitä, että kuulusteltava henkilö järjestelisi salakuljetusta organisoidusti. Hänen mukaan väkijuomien salakuljetuksella tarkoitetaan sellaista salakuljetusta, jossa väkijuomia kuljetetaan ilman lupaa joko maarajan yli suoraan maahan tai sitten meriteitse suoraan maihin tai saaristoon varastoon ja sitä kautta edelleen mantereelle. Syytetty henkilö on tullinhoitajan mukaan kyseisen kaltaisen salakuljettamisen järjestäjä. Hän perustaa arvionsa juurikin takavarikossa saadun alkoholin määrään.³⁰

²⁷ Hagström, 20 – 21.

²⁸ Takavarikkopäiväkirja n:o 3 vuodelta 1925. OTKA Ab:2. KA.

²⁹ Takavarikkopäiväkirja n:o 3 vuodelta 1925. OTKA Ab:2. KA.

³⁰ Valitus Vaasan hovioikeudelle. Takavarikkopäiväkirja n:o 3 vuodelta 1925. OTKA Ab:2. KA.

Seidi Valtokarin haastattelukokoelmasta ”Perämeri ja pirtumiehet” saa hyvän kuvan kyseisestä ajasta sen eläneiden ja lain kanssa tekemisissä olleiden ihmisten kautta. Esimerkiksi Niilo Sipola muistelee seuraavaa:

Minä tulin Raahen tullin palvelukseen kesällä 1929. Se oli kiihkeintä pirtuaikaa. Meitä oli Raahen tullilaivassa Prami, Mertelä, Kallankari ja minä.

Sitä joutui heti siihen tuiskeeseen ja se oli niin jännittävää, että ilman pistoolia ei auttanut pihan perälle lähteä, varsinkaan Kemissä.--- Kerrankin meillä oli Hailuodossa, Aittaletosta Rautalettoon päin nuotanveto käynnissä. Rannassa oli vanha niitypirtti ja saatiin tietää, että siellä pitäs olla joku isompi pirtuvarasto.

Prami, joka oli vanhempi mies, lähti veneellä suoraan rantaan, minä Kallankarin kanssa maanpuolelta kiertäen. Prami joutui ensin pirtille, joka oli täynnä pirtua. Silloin se alkoi hätäännyksissään ampua ja kiirehtiä meitä sinne. Pirtumiehet kuulivat ampumisen ja puikkivat metsään. Näin me saatiin koko saalis, monta tuhatta litraa.³¹

Yllä oleva kertomus antaa hyvän yleiskuvan kieltolakiajasta ja myös sitä, että yleensä takavarikoitua pirtua löytyi useamman litran edestä. Litramäärä kertoo, että alkoholi oli tarkoitettu myyntiin, eikä pelkästään omaan käyttöön.

Aseet ja niiden käyttö eivät myöskään olleet mikään piiloteltu asia salakuljettajien toimesta. Tapaus vuodelta 1929 antaa tietoa siitä, että salakuljettajien kohtaaminen oli joskus vaarallista. Tulliviranomaiset huomasivat suuren spriilaivan Hailuodon rannikolla Santahaminan suulla ja yrittivät pysäyttää sen siinä kuitenkin onnistumatta. Aluksesta vastattiin varoituslaukauksin, mutta siitä huolimatta viranomaiset ampuivat 120 laukausta takaa-ajon aikana.³²

Tulliviranomaisten toiminta ei ollut tarpeeksi tehokasta. Tämä käy ilmi siitä, että monesti tulliviranomaiset näkivät moottoriveneen, joka oli tulossa pirtualukselta ja näin saivat salakuljettajia kiinni.³³ Resurssipulan vuoksi tullivartioalusta ei kuitenkaan voitu jatkuvasti

³¹ Valtokari 1999, 18.

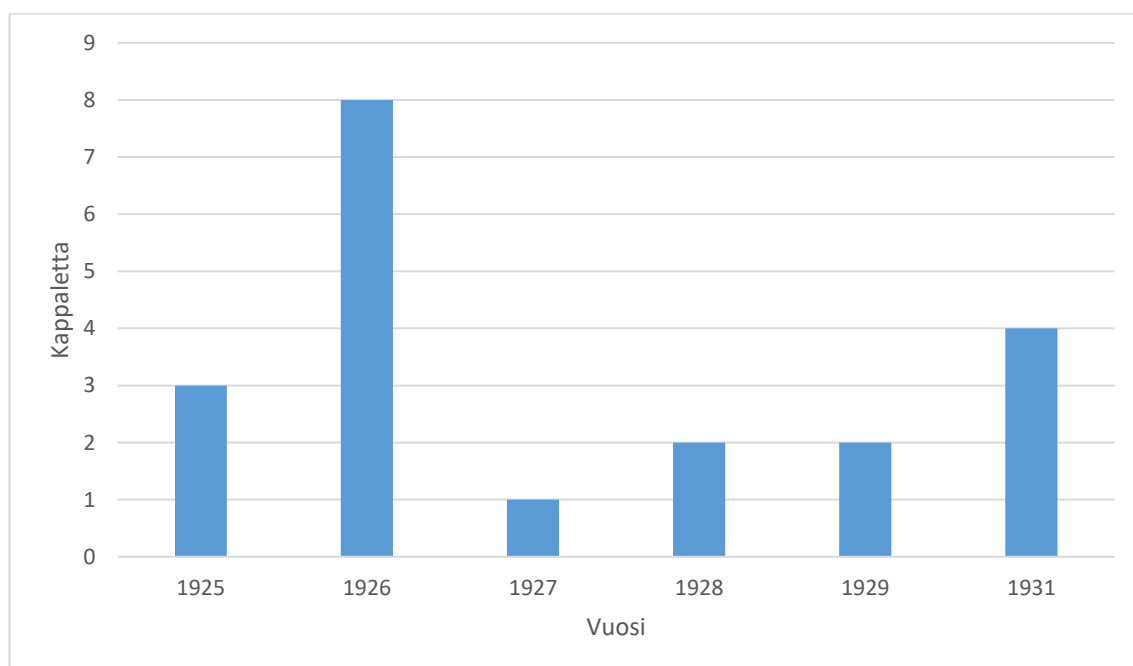
³² Takavarikkopäiväkirja n:o 23 vuodelta 1929. OTKA Ab:3. KA.

³³ Takavarikkopäiväkirja n:o 17 vuodelta 1931. OTKA Ab:4. KA.

pitää pirtulaivan lähettyvillä. Ollakseen tarpeeksi tehokkaita, olisi tullin kuitenkin pitänyt toimia näin.

Mielenkiintoinen huomio takavarikkopäiväkirjoista on se, että takavarikkotapaukset pienenevät Hailuodossa vuoden 1927 jälkeen. Kuviosta kaksi näkee, että kun vuosina 1925–1927 oli 12 tapausta, niin vuosina 1928–1930 tapauksia oli enää neljä, samoin kuin vuosina 1931–1932.³⁴

Kuvio 2. Takavarikkotapausten määrä vuosina 1925 – 1932.

Lähteet: Takavarikkopäiväkirjat 1925-1927. OTKA Ab:2. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1928-1930. OTKA Ab:3. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1931-1940. OTKA Ab:4. KA.

Muutos on sinänsä merkittävä, mutta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että salakuljetus olisi suunnattomasti vähentynyt. Kyse näyttäisi olevan enemmänkin siitä, että salakuljettajia jäi vähemmän kiinni Hailuodossa, sillä takavarikkoja tapahtui kuitenkin mantereen puolella. Kuten edellä on mainittu, vuosina 1924–1926 alkoholin salakuljetus keskittyi Oulun tullikamaripiirissä merelle, joten tämäkin todennäköisesti vaikutti muutokseen.

³⁴ Ks. Takavarikkopäiväkirjat 1925-1927. OTKA Ab:2. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1928-1930. OTKA Ab:3. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1931-1940. OTKA Ab:4. KA.

Takavarikkopäiväkirjojen mukaan pirtua takavarikoitiin vuoden 1927 jälkeen enemmän myös rautatieasemilta ja esimerkiksi yksittäisistä asunnoista Oulussa.³⁵ Se ei kuitenkaan poissulje sitä asiaa, että mantereelle saakka päätynt alkoholit ei olisi tullut Hailuodon kautta tai Marjaniemen edustalle ankkuroituneista pirtulaivoista. Pöytäkirjoissa ei kuitenkaan mainita alkoholin kulkureittejä kyseisiin takavarikkopaikkoihin kovinkaan tarkasti.

³⁵ Takavarikkopäiväkirjat 1928-1930. OTKA Ab:3. KA.

3. Hailuotolaiset tukkukuljettajina, Hailuoto salakuljetuksen keskipisteessä

Filpus esittää teorian Perämeren salakuljetuksen portaittaisuudesta. Hän tekee johtopäätöksensä vuosien 1924–1932 tullirikosjuttulehtien, takavarikkopäiväkirjojen ja raastuvanoikeuksien tuomiokirjojen pohjalta. Ylimpänä olivat pirtuisännät, jotka hoitivat toiminnan rahoituksen ja heillä oli ilmeisesti myös tieto pirtulaivojen saapumisesta Hailuodon edustalle. Sen jälkeen tulivat tukkukuljettajat, jotka kuljettivat alkoholin pirtulaivoista saariin, upottivat sen mereen tai veivät mantereelle. Kolmantena olivat maissa toimineet tukkukuljettajat, jotka kuljettivat alkoholia maksua vastaan. Viimeisenä tulivat käsikauppiat, jotka hoitivat pienempien erien paikallismyynnin.³⁶

Tämä toimintaketju kuulostaa varsin loogiselta ja osoittaa sen, että kyseessä oli organisoitu rikollinen toiminta. Toisaalta tämä ei poista sitä, etteikö mukana olisi ollut myös yksittäisiä toimijoita. Myös Valtokarin kirjassa tulee esiin portaittaisuus. Vauraimmat liikemiehet eivät itse ajaneet lasteja vaan heillä oli renkejä, jotka tämän työn tekivät. Moottoriveneisiin sopi esimerkiksi 200–6000 litraa aineita ja rahdin hinta oli noin 5-8 markkaa litralta. Tulo oli niin hyvä, että sitä kannatti tehdä kiinnijoutumisen uhallakin. Lisäksi isännät vastasivat lastista jolloin pienemmät apurit eivät joutuneet kärsimään.³⁷

Filpus mainitsee, että paikkakuntalaiset ottivat salakuljetuksen omiin käsiinsä, minkä lisäksi muutamia ulkopaikkakuntalaisiakin osallistui toimintaan. He työskentelivät kuitenkin usein jonkun paikkakuntalaisen kanssa. Pirtulaivojen tulo Perämerelle johti paikallisten aktiiviseen toimintaan salakuljetuksessa, sillä salakuljettajiksi tarvittiin alueen meren, saaret ja mantereet tuntevia.³⁸

Tapaus vuodelta 1926 antaa esimerkin siitä toiminnasta, mitä yksittäiset hailuotolaiset harjoittivat. Lääninetsivät olivat aamuyöstä Hailuodon Santosessa tavanneet erään paltatilallisen pojat, jotka olivat olleet matkalla rannasta kotiin. Toinen heistä oli kantanut sylissään yhtä 10 litran pirtukanisteria, jolloin etsivät suorittivat pidätyksen. Lisäksi he vaativat syytettyjä paljastamaan pirtukätkönsä sijainnin. Rannalla sijaitsevasta kätköstä löytyi vielä viisi kanisteria lisää. Syytetyt väittivät löytäneensä alkoholin merestä ja tuoneet sen sieltä maihin.³⁹

³⁶ Filpus 2001, 75.

³⁷ Valtokari 1999, 50.

³⁸ Filpus 2001, 77.

³⁹ Takavarikkopäiväkirja n:o 18 vuodelta 1926. OTKA Ab:2. KA.

Eräässä toisessa tapauksessa vuodelta 1928, konstaapelit olivat sprinetsintämatkallaan nähneet Santosessa noin 200 metriä rannasta harmaaksi maalatun moottoriveneen ankkuroituna, johon oli köysillä kiinnitetty toinen tervattu moottorivene. Rannalla oli viisi miestä, jotka lähtivät juoksemaan karkuun. Konstaapelit löysivät harmaaksi maalatun moottoriveneen lukitusta kajuutasta viisi kappaletta 10 litran kanisteria sekä yhdeksän kappaletta yhden litran kanisteria, jotka olivat täynnä spriitä. Lisäksi löytyi noin 40 kappaletta tyhjiä kanistereita. Tervatusta moottoriveneestä taas löytyi viisi kappaletta 10 litran täysinäistä kanisteria sekä kaksi vasta tyhjennettyä 10 litran kanisteria.⁴⁰

Salakuljetuksen toteutus eteni siten, että alkoholi haettiin Hailuodon edustalta moottoriveneillä mantereelle ja vuodesta 1924 lähtien tämä toiminta ulottui Tornioon saakka. Lisäksi salakuljetusta pyrittiin harjoittamaan jäiden tuloon saakka, ja myös sen jälkeen muuttaman salakuljettajan toimesta suksilla.⁴¹

Hailuoto toimi myös ulkopaikkakuntalaisten salakuljettajien varastopaikkana. Sen sijaan hailuotolaiset toimivat ensisijaisesti laittoman alkoholin tukkukuljettajina. Salakuljetuksen portaitaisuuteen viitaten hailuotolaiset näyttäisivät asettuneen toiselle portaalle. Joh-tuen pirtulaivojen sijainnista Hailuodon edustalla, ulkopaikkakuntalaisia jäi paljon kiinni Hailuodon alueella.

Esimerkiksi tapaus, jossa kaksi työmiestä Oulunjoen kunnasta jäivät kiinni alkoholin hallussapidosta Hailuodon Keskiniemen lähettyvillä. Tullialus ”Tornio” huomasi kaverusten veneen, jota se lähti ajamaan takaa. Takaa-ajon aikana veneestä heitettiin mereen viisi kappaletta 10 litran saksalaista sprii astiaa, jotka olivat rikki hakattuja. He tunnustivat tulevansa Marjaniemessä olevasta spriilaivasta.⁴²

Filpus kertoo, että esimerkiksi rovaniemeläiset salakuljettajat hankkivat vuonna 1924 Kemiin oman nopeakulkuisen moottoriveneen Hailuodon matkoja varten.⁴³ Tämä viittaisi siihen, että Hailuoto oli eräänlainen salakuljettajien kohtaamispaikka, jota käyttivät hyväkseen niin muualta tulleet kuin hailuotolaiset itsekin. Esimerkiksi joulukuun 18. päivänä 1926 takavarikoitiin Hailuodon pitäjässä erään henkilön omistamassa avonaisessa

⁴⁰ Takavarikkopäiväkirja n:o 4 vuodelta 1928. OTKA Ab:3. KA.

⁴¹ Filpus 2001, 71.

⁴² Takavarikkopäiväkirja n:o 4 vuodelta 1925. OTKA Ab:2. KA.

⁴³ Filpus 2001, 82.

heinäladossa 15 kappaletta 10 litran pirtukanisteria.⁴⁴ Mahdollisesti heinälatoa käytettiin vain väliaikaisena varastopaikkana, jossa omistaja oli jollakin tavalla mukana.

J.L. Suomelan teoksessa on maininta, jonka mukaan Hailuoto joutui pitkine rantoineen ikävään välikäteen ulkomaalaisten salakuljetusalusten ankkuroituessa merelle saaren ulkopuolella. Sen mukaan valvonnan tehottomuuden vuoksi saarta käyttivät tukikohtanaan myös mannermaan suuret spriikauppiat. Teoksessa on myös merkintä kunnanvaltuuston käsittelystä 4.3.1925:

*34 §. Sen johdosta, että kieltolakia paikkakunnalla siksi räikiästi rikotaan, että paikallinen poliisivoima on aivan riittämätön lain noudattamista valvomaan varsinkin kun saaren edustalla risteilee ulkolaisia pirtulaivoja, joista pirtua virtaa paikkakunnalle ja muilta paikkakunnilta olevat trokarit käyttävät läpikuljetukseensa välittäen juovutusjuomia mannermaalle --.*⁴⁵

Tämän mukaan paikallisella tasolla siis katsottiin, että paikkakuntalaiset kyllä osallistui-
vat salakuljetukseen, mutta enemmän huolestuneita oltiin muilta paikkakunnilta kotoisin
olevista trokareista, jotka käyttivät Hailuotoa ikään kuin hyväkseen.

Salakuljetuksesta syytettyjen sosiaalinen tausta ei ole kovinkaan yllättävä. Lähdeaineis-
tossa tuli Hailuodon osalta yhtä liikemiestä lukuun ottamatta ilmi, että kieltolain rikkojien
ammatit koostuivat aloista, jossa leipä saattoi olla itsenäisen Suomen alkuvaiheessa tiu-
kassa. Esiin tulivat muun muassa työmies, suutari, kalastaja, torppari, maanviljelijä ja
talollisenpoika.⁴⁶ Filpuksen mukaan suurimman ammattiryhmän salakuljetuksessa muo-
dostivat työmiehet.⁴⁷

⁴⁴ Takavarikkopäiväkirja n:o 30 vuodelta 1926. OTKA Ab:2. KA.

⁴⁵ Suomela 1969, 48-49.

⁴⁶ Ks. Takavarikkopäiväkirjat 1925-1927. OTKA Ab:2. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1928-1930. OTKA Ab:3. KA. Takavarikkopäiväkirjat 1931-1940. OTKA Ab:4. KA.

⁴⁷ Filpus 2001, 89.

4. Spriiastioista torpedoihin – salakuljetuksen keinot

Kieltolain aikana keinoja alkoholin salakuljettamiseen oli monia. Nämä keinot myös kehittyivät ajan myötä ja kyseessä oli omalla tavallaan kissa ja hiiri – leikki viranomaisten kanssa. Kun jokin keino huomattiin liian vaaralliseksi, keksittiin tehokkaampia tapoja saada laiton alkoholi eteenpäin. Tämä luku käsittelee salakuljetuksen keinoja yleisesti, mutta myös Hailuodon osalta. Hailuodossakaan ei lähdetty keksimään pyörää uudelleen, vaan muualla käytetyt keinot sopivat myös saarelaisille.

Salakuljetuksen päämääränä oli saada laiton alkoholi mantereen puolelle. Hailuodon väestöluku ei kieltolain aikaankaan ollut suuri, joten saaren sisäiset markkinat olivat pienet. Ongelman, mutta samalla myös hyödyn, muodosti saaren ja mantereen välissä oleva meri.

Ulkomaiset laivat olivat merkittävässä asemassa kieltolain rikkomisessa. Ne tulivat hakemaan seudulta puutavaralastia tai vastaavasti toivat tuotteita Pohjois-Suomeen.⁴⁸ Näin ollen yksi tapa salakuljettaa pirtua oli tuoda sitä niin sanotusti laillisten tuotteiden seassa.

Pullat kertoo pirtukuningas Algoth Niskan muisteloista, jossa Niska toteaa: ”Salakuljetus ei suinkaan ole mikään laiskanvirka. Se on taukoamatonta taistelua tuiskuja ja tuulia vastaan, sillä kaunis ilma ei ole salakuljettajaa varten. Reitillä on monet vaarat uhkaamassa, toiset luonnollisia ja toiset kruununmiesten asettamia. - - Tulli voi olla väijyksissä missä tahansa, nopeakulkuinen tullikutteri voi porhaltaa minkä mutkan takaa tahansa.”⁴⁹ Salakuljetuksessa pyrittiin hyödyntämään säättä. Se oli yksi keino, sillä hieman myrskyinen ja pimeä ilma antaa hyvän suojan viranomaisia vastaan.

Yksi tapa oli, että muun muassa saksalaisista kymmenen litran astioista sisus on pantu ensin yhden litran kanistereihin eli päniköihin ja kuljetettu matkustajien mukana Hailuoto – nimisessä höyrylaivassa, joka kulki säännöllisesti Oulun ja Hailuodon välillä. Astiat laitettiin ruumiin mukaisiksi ja täten ne voitiin laittaa takin taskuihin, povitaskuihin jopa useampia.⁵⁰ Pienimmät astiat olivat litran, puolen litran ja neljänneslitran vetoisia. Pienimpiä sanottiin varpusiksi. Näiden lisäksi oli niin sanottuja äitiysastioita, joita kannettiin vatsan päällä.⁵¹

⁴⁸ Filpus 2001, 34.

⁴⁹ Pullat 2012, 230.

⁵⁰ Takavarikkopäiväkirja n:o.3 vuodelta 1925. OTKA Ab:2. KA.

⁵¹ Valtokari 1999, 107.

Yhdysveneitä käytettiin salakuljetuksessa hoitamaan yhteydenpitoa laivojen ja rannan välillä, ilmoittamaan salakuljettajille laivojen sijaintipaikat sekä toimittamaan maista varusteita, työntekijöitä ja muonaa. Myös tiedusteluveneet olivat salakuljettajien suosiossa. Näiden miehistöjä kutsuttiin etumiehiksi.⁵²

Pirtulaivoja varustettiin erilaisin laittein. Eräs laite oli sellainen, jota sodan aikana oli käytetty sumun synnyttämiseen, jolloin vaaran sattuessa oli helppo paeta tekosumun turvin. Merkityksellistä on, että suuret ostajat saivat laitteita ilmaiseksi kun taas pienemmät ostajat joutuivat laitteista maksamaan.⁵³ Myös torpedoja käytettiin. Ne olivat esimerkiksi köysiverkolla kiinni lujasti laivan pohjassa ja sisälsi 200 kappaletta 10 litran kanistereita.⁵⁴ Myös Pullat on kertonut torpedojen käytöstä: ”Torpedo rakennettiin neljästä pitkästä kulmaraudasta, joiden väliin pirtukanisterit asennettiin. Kulmaraudat kiinnitettiin toisiinsa pultein ja rautavöin. Moottorivene veti torpedoa 2-3 metriä vedenpinnan alapuolella, syvyys riippui vaijerin pituudesta, veneen nopeudesta ja veden vastuksesta.” Jos torpedosta haluttiin päästä eroon, vaijeri irrotettiin pohjalautojen alta.⁵⁵

Toisinaan lasti täytyi heittää yli laidan, jos rannikkovartiosto tai tullilaiva uhkasi. Ideana oli päästä eroon todistusaineistosta. Säkkeihin oli pantu 8–10 kiloa hiekkaa, jotta tavarat varmasti uppoaisivat. Luonnollisesti vahinko oli suuri, mutta tämän toimenpiteen ansiosta alusta ei kiinnijäämisen sattuessa menetetty valtiolle ja miehet selvisivät ilman rangaistusta.⁵⁶

Kyseinen toimenpide oli yleinen myös Hailuodossa, sillä monessa takavarikkotapauksessa pirtua salakuljettaneesta moottoriveneestä nähtiin miesten heittävän kanistereita mereen. Esimerkiksi Oulun poliisilaitoksen Etsivän osaston raportissa vuodelta 1928 todetaan, että ennen kahden salakuljettajan pidättämistä, olivat kyseiset henkilöt heittäneet moottoriveneestä spriilastin mereen. Tämän jälkeen lähistöltä oli kuitenkin löydetty maasta kätkeytyneenä neljä kappaletta täysiä kymmenen litran kanisteria spriitä.⁵⁷ Toisaalta aina ei ainakaan Hailuodossa käytetty hiekkasäkkejä, kuten esimerkiksi vuonna 1925 kirjatussa tapauksessa. Spriiastiat oli kyllä heitetty mereen, mutta tulliviranomaiset olivat ne

⁵² Pullat 2012, 234.

⁵³ Valtokari 1999, 50.

⁵⁴ Valtokari 1999, 52-53.

⁵⁵ Pullat & Pullat 2012, 233 sekä Pullat 1993, 59.

⁵⁶ Pullat 2012, 232.

⁵⁷ Takavarikkopäiväkirja n:o.5 vuodelta 1928. OTKA Ab:3. KA.

sieltä noukkineet. Syytetyt eivät kuitenkaan myöntäneet heittäneensä mitään mereen.⁵⁸ Yleistä tuntui olevan myös se, että joku ulkopuolinen saattoi nähdä, kun salakuljetusveineestä lastia heitettiin mereen. Sen jälkeen, kun moottorivene ja viranomaiset olivat kaukana, oli ulkopuolisten helppo hakea pirtut omaan talteen.⁵⁹

⁵⁸ Takavarikkopäiväkirja n:o.7 vuodelta 1925. OTKA Ab:2. KA.

⁵⁹ Ks. Takavarikkopäiväkirja n:o.19 vuodelta 1925. OTKA Ab:2. KA.

Loppulause

Kieltolaki oli niin Hailuodossa kuin koko Suomessakin salakuljetuksen kulta-aikaa. Salakuljetuksen äkillinen lisääntyminen ei tullut yllätyksenä Suomen silloin vielä kesken-eräiselle viranomaislaitokselle, mutta sen resurssit eivät olleet riittäviä salakuljetuksen laajuuteen nähden. Salakuljettajat tuntuivat olevan koko ajan askeleen edellä.

Kieltolain viitenä ensimmäisenä vuotena alkoholin salakuljetus Hailuodossa ei ollut kovinkaan yleistä. Takavarikkopäiväkirjojen merkinnät eivät sisältäneet takavarikkoja Hailuodon alueella. Tämä johtuu siitä, että kieltolain alkupuolella salakuljetus keskittyi eteläiseen Suomeen ja Suomenlahden rannikolle. Pohjoiseen pirtu saapui kieltolain alkuvuosina käytännössä rautateiden kautta.

Salakuljetus merellä alkoi näkyä Hailuodossakin vuodesta 1925 alkaen, jolloin merkintöjä takavarikoidusta alkoholista Hailuodon alueella alkoi löytyä. Tämä näyttäisi sopivan kieltolain historialliseen aikajanaan, jolloin erilaiset pirtulaivat löysivät tiensä Hailuodon edustalle juuri tuona aikana. Salakuljetuksen voidaankin sanoa alkaneen Hailuodossa vasta vuodesta 1925 lähtien.

Hailuotolaiset salakuljettivat alkoholia pääasiassa tukkukuljettajien asemassa. Heidän tarkoituksenaan ei siis ollut laittoman alkoholin oma käyttö, eikä myynti paikallisella tasolla, vaan alkoholin varastointi ja kuljettaminen mantereelle.

Alkoholia salakuljetettiin moottoriveneiden avulla. Lisäksi pirtukanistereita kätkettiin maahan, josta tavara toimitettiin myöhemmin eteenpäin. Kiinnijäämisen välttämiseksi olennaista oli, että jos tulli sattui paikalle, niin veneessä ollut laitton alkoholi heitettiin mereen. Tällä toimenpiteellä vältettiin se, ettei venettä takavarikoitu.

Voidaankin ajatella, että Hailuoto toimi eräänlaisena luonnon muovaamana suojana pirttualuksien ja tulliviranomaisten välillä. Paikalliset toki ottivat osaa salakuljetukseen, mutta näyttäisi siltä, että kyseessä oli laajemmalle alueelle levittyvä ilmiö. Hailuotolaisilla ei selvästikään ollut erityisoikeuksia pirtulaivojen lasteihin, vaan mantereen puolelta käytiin hakemassa spriitä jopa aktiivisemmin.

Lähdeaineistoa läpi käydessä ei tullut ilmi, oliko mantereen puolella takavarikoidut sprii-
lastit peräisin Hailuodosta. Olemassa olevan tutkimuksen valossa on kuitenkin todennä-
köistä, että varsinkin salakuljetuksen siirtyessä rautateiltä merelle, tuli enemmistö laitto-
masta alkoholista Hailuodon edustalta.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

OULUN MAAKUNTA-ARKISTO (KA, OMA)

Oulun tullikamarin arkisto (OTKA)

Takavarikkopäiväkirjat 1919-1932

II Painetut lähteet

Valtokari, Seidi 1999: *Perämeri ja pirtumiehet*. Myllylahti Oy, Suomussalmi

III Sanomalehdet

Kaleva 16.6.1925

IV Tutkimuskirjallisuus

Filpus, Kari 2001: *Alkoholin salakuljetus ja sen valvonta Perämeren rannikolla kielto-lain aikana 1919 – 1932*. Suomen ja Skandinavian historian väitöskirja. Sarjajulkaisu (Acta Universitatis Ouluensis. B, Humaniora). Oulun yliopisto. Luettavissa sähköisenä: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9514259734.pdf>

Hagström, Marjukka 2010: *Kriminalisointien elinkaari säätämisestä dekriminointeihin: Mikä muuttui ja miksi?* Kriminologian pro gradu – tutkielma. Lapin yliopisto 2010. Luettavissa sähköisenä: https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/60094/Hagstr%C3%83%C2%B6m_Marjukka.pdf?sequence=1

Kalela, Jorma 2000: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.

Pulkkinen, Jonna 2015: *Kieltolaki – Kielletyn viinan historia Suomessa*. Minerva Kustannus Oy, Helsinki.

Pullat, Raimo 1993: *Itämeren rutto – Pirtun salakuljetusta vuosina 1919-1939*. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu.

Pullat Raimo & Pullat Risto 2012: *Viinameri – Pirtusotaa Itämerellä 1920- ja 1930-luvulla*. Tammi, Helsinki.

Suomela, J.L. 1969: *Hailuoto – Kotiseutumme*. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu.